

Jose Agerrereren olerkigintza osatzen (I)

Joxemiel BIDADOR

Iazkoan Jose Agerrereren lehenbiziko olerki antologia eman genuen argitara Iruñeko Udalarekin batera. Agerrereren lanen argitarape-na Iruñeko euskal idazleak berreskuratzeko saloaren barruan dago, izan ere, lehenbiziko saioan Alexander Tapia Perurenaren poesiak berreskuratu baikekituen, eta aurtengoan, poesiatik guztiz hastan-duz, kazetariak eta beronen testuok plazaratu ditugu, tartean guztiz ezezagunak diren izenak edota idazle ezagunen testu ezezagunak, Irigarai Larreko haundiarenak kasurako.

Jose Agerrereren olerkien bilduma egiteko asmoa ez da berria. Bere momentuan Santi Onaindiak eta geroago Patxi Zabaleta euskaltzainak honen burutzeko asmoa agertu zuten, alabaina, arrazoi batengatik edo bestearengatik luze itxaron behar izan da lehenengo antologia agertu arte. Liburu hauen onuren artean bada irakurleak profitatzen ohi ez duen beste bat, oharkabean igarotzen dena akaso, filologoarentzako mesedegarri asko gertatzen dena baina, familiaren atea modu batean edo bestean irekitzea alegia. Agerrereren kasuan, alaba izan zen liburu agertzearekin batera bere liburutegiko atea ireki zizkiguna, idazlearen paperak erakutsi zizkigularik. Orduan ikusi genituen, besteren artean, argitaragabeko olerki mordoa balta artxi-boan ikusi gabe labandu zitzaizkigun hainbat olerki estrainekoz.

Agerrereren olerkigintzan zerbait nabarmendu behar bada horixe da tamaina. Agerre asko idatzi zuen poeta izan zen, gehiegi akaso, idatzi zuenaren kalitatea eztabaldagarria daltekeelarik hainbat momentutan. Edozein modutan ere ukazina da Agerrek euskararen

Inguruan Nafarroan egin zuen lanaren garrantzia, baita urte zailak zirenetan ere. Jose Agerrek ez zuen euskara etxean edoski, alta Ariatik etorritako euskalduna bazen ere, eta hortaz, gazte zela etxetik kanpo ikasi behar izan zuen. Horretarako mende hasierako Iruñe hartan ez ziren aukerak falta, eta hortxe genuen Arturo Campion bera euskara irakasle 1903an. Geroago ere eta nafar agintariek antolaturik Juan Manuel Lertxundi eskolaploaren eskolak gertatu ziren 1910-1912 bitartean. Eta ordurako ere Agerre bera izan genuen euskara irakasle Euskal Etxean 1913az geroz. Agerrek argitara eman zituen lehenbiziko olerkiak 1918an agertu ziren, *Euzko Deya* aldizkari jeltzalean hain zuzen, alabaina gerra aurretik plazaratu zituen poemak ez ziren asko izan, hamarrera ere ez dira iristen, eta zenbaitetan poema bera aldizkari batean baino gehiagotan atera zuen. Honakoa da, bestalde, Agerrek bizitza osoan zehar egindako gauza, hau da, olerki bakoltzari ahalik eta etekin haundiena ateratzen salatzen zen beti, eta testu bera behin baino gehiagotan argitara ematen ez zuenean, horren aldaera desberdinak agertzen zituen han hemenka.

Geure aburuz Agerre ez zen bere laguna Tapia Perurena bezalako olerkaria. Gerra aurretik hain olerki gutxi argitara izana diogunaren frogatzat har daiteke. Izan ere, Agerreren benetako bisala Nafarroako kazeta jeltzaleetan egin zuen lanak islatzen baitigu hobekien. Orduko mugen gainean bada ere, idazteko askatasuna izan zuenean Agerrek ez zuen poesia adierazbide aukeratu garaiakideak zituen olerkariek bezala. Berriz, gerra ondoko frankismoaren hertsiera itogarriak ez zion beste aukerarik utzi, eta neurri handi batean esan daiteke egoera politikoa izan zela Agerre olerkari beharrez bilakatu zuena. Eta horixe nabaria ere bada idazteko erabiliz zituen gai eta tratamenduetan. Ezaguna da 50eko hamarkadaren bukaeran Urmeneta eta Markori esker bereziki nafar Aldundiak *Euskararen Aldeko Salla* sortu zuela, baina hortxe zegoen diktaduraren zentsura. Bestalde urte haietan Iruñean zeuden argitarabideak ez ziren bereziki euskaltzaleak, ez behintzat Agerrek topatu zituenak, *El Pensamiento Navarro* egunkari karlista edota hainbat falangistek sortu eta kudeaturiko *Pregón* aldizkari kulturala. Edozein modutan ere ezin da ukatu bere olerkietan erabiliz zituen gaiak ere gustokoak izan zituela Agerrek. Sinismen haundiko gizona izanda, erlijioarekin loturiko motiboak sakonki sentitu zituen, hauek berak profitatuz erregimenerako arrisku-

tsua ez bide zen euskaltasunarekin nahasteko: Aralar, Orreaga, Xabier, San Fermin, San Zernin, eta abar.

Bukatzeko hitz pare bat Agerrek bere olerkietan zerabilen euskararen gainean. Ezin da ukatu Agerrek gerra aurretiko garbizaleekin izan zuen zorra, baita olerkarien estiloarekin ere. Zabaletaren aburuz Agerreren euskara gipuzkera zen funtsean eta oinarrian, baina osatua zuen garbizale edo berrizale baten antzera Nafarroako euskalkien kutsua eta esaerak sartuz. Horrezaz gain, Agerreren euskara purista edo aranista dela zioen Leitzakoak, nafar ikutuekin, etimologiari begira, eta zenbaitetan, bereziki joskeran, euskaldunberria zela nabaritzen zitzaiola. Josu Chuecak, ildo beretik abiatuta, honela definitu zuen: *seguidor de la linea purista de la denominada escuela euskerológica sabiniana*. Guk ere berdintsu pentsatzen dugu, neurri haundi batean bederik ere. Olerki hauetan nafarreraren edota Ipar-ekialdeko ikutua soma daitekeen arren, ezin da ukatu Agerrek ez ziola errefuxatu garbizaleen berrikuntza lexikoak erabiltzeari. Enrike Diez de Ultzurrunek zioen bezala, Agerreren idazkera ez da aisa ulertzen lehenbiziko irakurraldian, bere-berea baita eta zailsko gerta daiteke. Zenbaitetan ilunegi gertatzen da, eta Zabaletarekin batera bagaude ez ote den bere kasa ikasi izanaren emaitza, baita bizitza arruntean euskara egin ez izanaren fruitua. Badirudi Agerrek bere ekoizpen literariorako hizkera ezezik baita hizkuntza propioa sortu zuela, horretan trebatuak ez gauden irakurleondako hertsiegia gerta daitekeena. Edozein modutan ere, Agerreren euskararen aberastasuna ukatu ezin den gauza dugu, eta ez da dudarik Agerrek euskal idazle klasiko eta garaikide aunitzen lanak irakurri zituela.

1.- IBAÑETAN JAZARKUNDE (Amets ikuskari)¹

Neskak artzain

Mendetan zazpi Irauli
Amar urteko zazpi,
Baita urte banaz ere
Bota zak dolki zortzi:
Atzeraginez bereala,
Egunean gagozi
Noiz eta Euskal Erriak
Omen zun Irabazi.

Goitisolon goletan
Artaldeak larretan
Bertokoak du larri
Ara ardiyak etorri:
Noizik bein eta badatorz,
Ez da gertatzen sarri.

Latza da ta gogorra
Maldakoan patarra:
Larrakitu ta agerretan
Gizenago belarra:
Beti ere an da oral
Larrekatu bearra.

Bitxiena au ez da,
Baitare da areagoa:
Ardiekin el² direla
Auzotik zenbeit neska:
Beste batzu bai elduko
Gisa untan bereala.

Muñine ta Gartxiri

G. Ator, ator, Muñine,
Ene esanerat erne:
Agitzeko diren gauzek
Aundi-itxura daukate:
Onezkero gizak oro
Erritik alde dire.

M. Burzaglak erran du
Dela bear auspatu
Lapurtzera jautsi nai dun
Ooin ari odolztatu:
Sartzen bada Irietan
Guzia dela galdu.

G. Ixo, Muñine, ta Ixo,
Ez Itz bat ere laxo,
Zer nai den berritxuari
Mila mozten zalo.
M. Auzapalzak erriari
Aldarrika badiyo.

(1) *Visión fantástica* (Agerreren Oharra). Argitaratzeko prest bazegoen ere, gaztelarazko itzulpenarekin zeln zenbait oharrekin, olerki hau ez zen argitaratu. Idatz urtea ere ez dugu ezagutzen.

(2) *Heldu*.

Auzapaizak aldarriz

Aitzinetan euzkotarrak batzar-bidez ziarduten:
Menpekoak jaurtzen zituen aitonen batzarra zen.
Batzarrak artu-itza
Berataz inork beza:
Orren aala duena
Orixe da auzapaiza;
Askotan oi dauka be erritarren nausitza.

Napurkunde guda artan
Noiz ere jin zen Karlman,
Auzapaizen nola zen
Mintzoa,
Bero, kalda-beroa,
Una emen:

Erritarrak, so aunil
Oroz gain, joka zagun gogorkil
Otsoa zen bai t'erabat:
Auxen dator argirat.
Jaun Karlman, guk uste nai, zalduna
Bai ta noski Uropako lurraldetan gorena.

Egun batez antxe zan
Gure mugain aurrean,
Kolpe-kolpez aitzakitan jariaz:
Bear baitut moro gaiztoak kur araz.

Zabalik izan zitzaizkion ateak, ez neke,
Inork ez zuen erabe.
Orain itzultzekoan, zaldun lege ez du agert:
Eman itza, egin-bidez, bearko zuen bai edert:
Bai zeral Ez agertu jaunatzat,
Zaldun-gisaz ezta be, ez gizonen araurat.
Gure lurrak arrapa amets zuen gozoki:
Una emen zertaz ez tun itz emanak atxiki.

Gaiztagintzak eta erretak asi dira gertatzen:
Berri txarrak, urragarri, ari dira zabaltzen
Ta larriena una emen:
Iruñen arreslak lurrerat egin ditu:
Baldin uzten badiyogu, bai gureak egin du.

Ala Jinko ezetz t'ezetzi
Ezta izanen beñere ez.
Jarki gaiten suarki eta oldarrez.
Napur tzarrok betiko
Guk porroka bearko
Mai ez badugu burua
Arrotzaren menpeko.

Erritarrak,
Adi ba
Zer den gaur agindua:
Gogotik jo ta ekin
Ezer galdu ez dedin:
Mutilak eta gizonak eta andere gazteak
Agintariyek erranen nun zein tuzten tokiak.

Neskek ala ditzatela artaldeak larretan:
Ok direla bazparekotz leku ixil ta gordetan:
Giza larriyak, zaintziarren, etxetan bitez geldi,
Magusi ta andre zaarrak
Aratarakotz bada aski.
Gaut-ordukotz erre bitez mendi-goietan suak:
Irunetan, ez ordean, ez ditezela argiyak.
Gudu-dantzak
Egin bitez nai ala,
Odolez berotzen beita iardukiaz onela.

Otoitza

Gol-Jauna
Gorena
Guziz altsu ta Ona,
Bear degun kemena
Arren eman zaguzu
Biyar ba. Ala niz.

Gudategia

Ez jakinki nontsu zuketen gudua,
Ezin esan neork ere nola den eremua:
Mendiyetan, olanetan, jokera-aukera³ dute
Euzkotarrek: beste gisaz, nola naus³ lekikete?
Gizak milaka datortzi: bear bazale garaitu
Bestenbait ordea artu-ta, bearra da burrukatu.

Arro-arro Ortantzurietak darakus orrazea,
Bai da gal gizak artzeko bere erroka luzea;
Ibañetako lepoan etsaiak somaturik,
Altabizkar-okuluak izanen da oberenik.

Barru dautza Luzaldea aingiluka beera:
Barrunbeak sartzen diyo mila erreka⁴ ura:
Urr-jarioak ainbat dira ta joalak ain sarri
Nun alderdi ari Ibañeta zalon izena jarri⁴.

Urrak dira bai mendiyak eta erreka⁴ bai ondo
Mundik eta ur-turrustak dira amiltzen azkarto.
Urrak dira arkaitzak, lepoak ere bai oker,
Erpin gorak, nola diren!, a zorrotzak alaber!

Ikarazko, aran lutoak⁵, dena da sasitua,
Oianak diran tapiyaz argiya sar ezin da.
Zulo arietan pulunpatruk erori den nor ere,
Berriz menera ekartzea litzakiyo bai neke.

Agintariak

Ara nola agertzen agintariyak
Auzo ta baserri-yendien buru:
Trumilka eldu dira gudariryak
Arien solasari men eta aiduru.

(3) *Nausi.*

(4) Ez zebilen zuzenegi gure Agerre Ibañeta hartan aurreko *Ibai+eta*;
Mikel Belaskok, Mitxelenari jarraikiz, **Iben-* batetik dakar, *rastrojo*.

(5) *Sakon.*

Adin onaz dira buruzagiok
Soina dute zaila, txitxa ginarri;
Pindarrak darlotze arien begiok,
Gogo darakuse azkar ta larri.

Mutil zainart⁶ aunitz esku dauzkate,
Agindu-zai beti zalu ta goait⁷
Bereala joateko lasterkan erne,
Arien nagusiek erran-ta xerbait.

Gudagizak dira abian poliki,
Joanen bal lirake egon bearrak:
Erri guzi osoak nai du jazarki,
Gizar ta gizeme, baita zaarrak.

Irrintzika diarduz zaldiyak larroi⁸:
Olan-pagurrina sudurrat eltzen:
Barda-suetako alizeak zaloi
Errekinoz⁹ ei du gogoan gartzen.

Gallurretan kuku, zokoetan Ixli,
Euzko gudariyak ai dira zibil¹⁰:
Bana bana doatzi tokitzen oro:
Bete bear, erioz be, erranak txalro.

Gizak atonduta, dena da apainik
Eta agintariyak zaldi gainetik
Gizaeri mintzo ekuru¹¹ ta suz:
Euzkoak arrotzak goituko dituz...

---

(6) *Gihartsu.*

(7) *Vivos y despiertos (A.O.).*

(8) *Penetrante (A.O.).*

(9) *Chamusquina (A.O.).*

(10) *Arin.*

(11) *Lasal, bare.*

Naiz orain etsala ikusterre ez da,
Dutenaz berriek, da aintoz larriya¹².
Eta agintariyek, zelnek bereri,
Otsa diyetze: Zintzo jazarri!

Egunaren atsa, ezti ta epel:
Gert-gertuan dira oianak ospel:
Arglyak auxatruk¹³ itzalak arin,
Orok auteman da pozezko xotin.

Untze¹⁴ da gaurkoa tira galtzeko:
Gizak dagoz josi nor-gian tinko:
Farrak eta xostak dabiltz alare
Euzkotar artean nola den lege.

Jazarra¹⁵

Ibañetaren lepoan arrabots bat agertzen da,
Urbiltzen da, arrokak ezker eta eskuin jotzen dituelarik;
Ori da urruntik eldu den gudozte baten burruma.
Mendien tunturretarik guziek zirtoa¹⁶ emana diote.

Berek duten seinua adierazi dute;
Etxeko jaunak bere dardak zorrozten ditu.
Eldu dira, eldu dira, zer lantzazko sasial
Nola zer nai kolorezko ikurrinak eien erdian agertzen diren!
Zer ximixtak ateratzen diren eien gudoztetarik!
Zenbat diral Aurra, kondatzak ongi.

Urbil ditzagun gure beso zailak, errotik atera ditzagun arroka oriek
Leer ditzagun, erioaz jo ditzagun!

(12) *Por lo que traen las noticias (el enemigo) es en cantidad (A.O.).*

(13) *Pulunpaturik, auxaturik (A.O.).*

(14) *Itze.*

(15) *La batalla (A.O.).*

(16) *Erantzuna.*

*Zer nai zuten gure mendietarik Iparraldeko gizon oriek?
Zetarako jin dira gure bakearen naastera?*

*Odola xurrutan badoa; aragi puskak dardaran daude.
Ol Zenbat ezur karraskatuak! Zer odolezko itxasoal*

Jaungoikoak mendiak in dituenean nai izan du ek gizonek ez zila¹⁷.

2.- SUNT PERENNI JURE¹⁸

Orriagan otolizeri esku ber diezte
Nork ere ta zein alde il izan dirade;
Orok, ilak izanaz, daukate eskubide.

Ala ziren gertatu gauzak aunitz urtez
Nola ballira xoilki ilak mota batez:
Karlmanen gudariak eta besterik ez.

Leen ezurtegian il urenak¹⁹ ziren,
Gizon garbal ta zindok zetzaten an omen
Arik eta Irian berri bat egin zen.

Giza uren oekin zeudezin kidekok
Ez dakarte paperek ziren bestelakok,
Alpatzen ezta ere ote ziren euskok.

Urrumakok zizkiezten bai eta laztanak
Atseginkariz ere kalonjek emanak
T'ebiakoltz²⁰ orotan, utzi gabe, eginak.

Bertan zirenetarik beste gizon aunitz,
Gaiindiz ere baziren, endaki ta larriz,
Kapel lumakidunaz, ibaz ta mereziz.

---

(17) Azken zati ontan, arraxt-artekoa *Altobiskarko Kantua*-tik artua da edota Itzen bat orraxtu (A.O.).

(18) Argitaragabeko olerkia, Itzulpenik, oharrik zein datarik ez daka-rena.

(19) Goren.

(20) Larunbat.

Karlen ziren morroiak leen jazarrarik,

Ta beste bi areago noski bal segurik.

Iru ziren, kontuaz, esetsi ok izan,
Bi ziren mende untan zortzigarreanean,
Bestea, uzu alaan, darrain urrengoan.

Pranko eta euskotarren kopuruaz gaildi
Erroldean dagona noski baiduk aundi:
Erromes ildakoak ordutik onaindi.

Beste batzu gentzake gogorat arere
Elorriagan ilda etzanak beltire,
Berton ilak izanaz, sunt perenni jure.

Andraneren jai auxen egiz omenduna,
Ilak sakon obietan naasi dituna:
Ilentzat ere bedi bizientzat dana.

3.- ORREAGAKO AMA NESKASORI OTOITZA²¹

Ama amultxu malte, doalez jori,
Bigun adi zazu otoltz au gori:
Sinistean zoli gaitentzat bizi
Gurear atxiki bait'euskaldunki.

Edesti-mendetan amarra edo zen
Noiz eta Orreagan ager da Miren:
Santz Azkarrak ospez, eskuzabalki,
dakusgun eliza zion eralki.

Non-ta zen agertu ama gozoa
Antxe bertan sortu urmen naroa:
Agertzean ei zen antza bat bitxi,
Lurrak iraulirik, ildotik jalli.

---

(21) Olerki hau bere itzulpenarekin 1957ko udazkeneko *Pregón* aldizkarian argitaratzeko ondu zuen Agerrek, se hizo para *Pregón* pero no la publicaron, otoño 1957.

Benetan eder da orain dutena,
Naparroa guzian da xotilena:
Egileain ertia garai zen erti,
Zilarrez da zura txukun estali.

Belletan bellarik, zenbat zetortzen!
Uropak milaka erakar zituen.
Soin-galtzak sendatzen bazun poliki,
Gogokoetan ere egin zun baike.

Ama amultxu maite, eskarrez jori,
Bipun adi zazu otoitz au gori:
Sinestean zoli gaitentzat bizi
Gurear atxiki bait'euskaldunki.

4.- ORREAGAKO ANDRANERI²²

Zeinek berea daukate erriek
Andranetan Iduria:
Au dela bide, diote agertzen
Jinkoain Amari sentia²³.
Efesotiko erlantz²⁴ azkarrak
Barrelaturik ditzia,
Maiz du erakusten onelakotan
Amatasun Iturria.

Onen Iduriz or Orreagako
Aurra daukala Ixtertia:
Ñir-ñir aurragan beltu begiak,
Aurak beronen argia.
Baiki dagozi gozatuk blok
Andredena ta semea;
Oni begira zer dira balloz
Altxor-pilok ta ureria.

---

(22) Olerki honen aldaera bat bere itzulpenarekin 1960ko Irailaren 1eko *El Pensamiento Navarro* egunkarian argitaratu zen.

(23) *Sentimiento* (A.O.).

(24) *Distira, dirdira*.

Euskeraz gozoz nator ni ere
 Euskaldun oiularia:
 Areago ere sartuko zaizu,
 Aunitz mendiaz aindia.
 Lela-lelaka nator baitare,
 Urretxindor goiztaria,
 Nai ez beinuke lenda zakidan
 Beste mezuz inondia.

Eldu bai eldu koroit-eguna.
 Izan dizogun gurtzia
 Ezbeitzegokin gure Birgina
 Ez zadin ola jaltia.
 Nabarra erriak oraindik ez zun
 Mendetan asl, izatia:
 Koroit-eguna lelarazteko
 Alere badu karia.

Omen da koroit-egun ederra
 Aupatzearren gurtu-lela,
 Gutu guk ere egingo genun
 Pizturik-ez, orren nala.
 Amari nai dut esan euskeraz
 Biotzetikan jalia:
 Izan zaitela ele zaarran
 Zure semek agurtia.

Leen askitzer²⁵
 Oixen ziteken jala,
 Elorriagako Ixtorioaren
 Zeiken baturik ospea.
 Mende aietan zenarekiko
 Ezin erkat oorea,
 Aatik ere eder gizatsu
 Zure emen duzu gendia.

---

(25) *Augustas tradiciones* (A.O.).

Aldi motz auek ondatu dute
Askitzetan gelendia;
Beintzat or bego tente potente
Amagan fede bidia.
Eskedun goazen gaur egunean
Atxik dizagun errla,
Sano ta zintzo beti ta gorde
Ludiko oroen bakea.

5.- ORREAGAKO BEILA²⁶

Lenago Orrean zegon bella bat, aintzina,
Mende-mendetan barna atxikia zena.
Erroa zela ain sendo,
Iraungia nork asma zukenik urrena.

Irail-zortziko jaian mendi-basaldeak,
Unaindiz eta araindiz, bellari-bideak.
Atseginez zetozin
Egun au ospatzerat Andranein zaleak.

Olako bestaritan, ekileak oxek:
Fedea, bella-antsiak t'otoitz egokiek;
Baitare mintzabide,
Moldatu nai ezkeroz batean iru ek.

Ainbat urtez eginik ataza au, ongien,
Nalgabez, mintzaldetik porrot egin zuen.
Mintzoak uts eginik
kalteren bat bellari ekarri zezoken.

Beko napparrek beintzat geroztik aurrera
Aditu nai baziren, zuten bear erdera,
Ezin bestez ta minki,
Ez bazen eskuratzen len bai len euskera.

---

(26) 1961eko udazkeneko *Pregón* aldizkarian agertua, gaztelerazko itzulpenarekin.

Esku beltzun ballotsa Jainkoak arlo ontan,
 Araindiak baimena laister zun eskutan
 Emanik unaindiak,
 Lengo besta pollita berregitekotan.

Uts bat dute bai bañan damuz senideak:
 Leenik jai bat zuten napar bi yendeak,
 Orain daukaten gisaz
 Urtean bi dituzte berezi ta blak.

Ordea bañan dute naiz ez osotarra,
 Nola beltere dute len zuten eskerra,
 Araindiak ekarri,
 Biurtu du jalerak len bezin jatorra.

6.- ETXARRI-ARANATZ²⁷

Aintzin-aintzina bazen erri bat
 Aralarren bealdeko,
 Aranayz deltu, murutan zear
 Barreiatu rik barrelo
 Ordurañokoan ezin batera
 Auzo bakoitx izateko
 Amabi zituen Aranayz onek
 Iri berez ta banako.

Iri auetan zuten gallenak
 Etxarri zuen izena.
 Onez gañera an zen Birjinak
 Ospea zion emana.
 Au ta zelarik, ez zitun aski
 Zizklon aintoa²⁸ t'omena,
 Lapurren kontra bear auzoak
 Esku gogor ta latzena.

(27) Argitaragabeko olerkia. Gaztelarazko aldaera badu ere, ez dakar idatz urtea. Izenburua gerok jarria da.

(28) *Tamaina*.

Nola nai ere, antxen bizia
Erosoa ez edo zen
Ta bizitarrak besteren bila
Saldoka ziren lgesten
Noski mendialde non toki alsak
Segurak ere zituzketen.
Gañera gizak, ordun, beltikoan,
Ez ziren zale bizitzen.

Santzi Azkarrak ain zun onetsi
Aranayztarren xedea
Non eta kito egin beltzien
Petxetan lar iñaurrea.
Beste gauzetan mesedez ere
Agertu zen erregea.
Ilobak ere esku zabalaz
Oitzen zuen jendea.

Arrezkeroztik alarik ere
bateratu ta ezinik,
Pasatu ziren eun bat urte
Dena zen arte eraturik.
Napar-Errege zegon Luis Hutin,
Balta Villers, ordekorik,
Noiz eta Etxarri bai ta besteak
Batu zeudeken azkenik.

Ola gerokotz zeuden lotuta,
Elkarrekim erri oek,
Auzaberri bat sorturik blok
Etxarri bai ta Aranayzek.
Erabat zuten atzenik lortua
Aizu zezan Engarranek²⁹.
Iraupen dauka bat-jotze onek
Sei t'erdin bat lya mendek.

---

(29) Enguerrand de Villers Nafarroako Gobernadorea (1310-1315).

Ordun-salletan bai ekin zuten
 Zaindu-bearrez zaarrok,
 Bizmen zolla kemen bizkorra
 Bear ere dute gaurkuok.
 Nolaz jokatu lengoan ere
 Olaz irtengo joku ok.
 Etxarri nola, Aranatz ere,
 Gora ditzagun-bat-biok!

7.- LEIZAREN OMENA³⁰

Euskaltasuna oin azkar
 Leiza-molde-errian
 Nunbeit ere topatu
 Benetan da bakan.

Zabaldua denetik
 Esan du laloa,
 Mende erdi bat nunbeitik
 Aurrera djjoa.

Berdin direla golko,
 Direla bekoek,
 oro dire erritartzen
 T'euskeraz gelenek.

Errion dute euskera
 Bal zinez maitena
 Gizon argitsu batek
 Ola du esana³¹.

gaur ere lei berbera,
 Atxiki ta tente
 Kanpotikoek ere
 Ageri diote.

Datorren Igandean
 Leitzarrek dute jal.
 Jolas ari gogotik
 T'agur bat guzial.

(30) *El Pensamiento Navarro*-n, 1961eko otsailaren 22an.

(31) *Se habla con predilección el vascuence* (Julio Altadill, *Geografía del País Vasco-Navarro*, tomo II, p. 235 (A.O.).

8.- BAIONA-IRUÑA: AURRIDE³²MEZUZ

Artemin³³ genun jalegun aundi
Iruñako karriketean,
Ospez ta alaiki alra-bearrez
Elkargo au, barridetan.

Giza nagusik ziren gelena
Balonatiko ordalnetan;
Abegi uxterra³⁴ zien Iruñak
Erritar goi ta xumetan

Zoraturikan zeuden yendiak
Ikusiaz egun artan:
Ageri beltzen orren gogaldi
Agitzen dela gutitan.

Arrezkeroztik leia zen bizi
Balonara joatekotan;
Ozte ainto bat irtengo zela
Oro ginauden ustetan.

Aronataldi³⁵ atsegin gozo ok
Oi bai ziren leenetan;
Antsiak minki ortarakoxe
Bizkortzen ziren beingotan

Zaina³⁶ da beraz aski zaarra
Onelako lokarritan;
Ez eman gero berritasuntzat
Oitura zena aspalditan.

---

(32) *Anaitasuna.*

(33) *Berriki, oixtian, arestian.*

(34) *Abegikorra, beroa.*

(35) *Desplazamiento (A.O.).*

(36) *Temple (A.O.).*

Oral Balonak, oparikorra³⁷,
 Ordal-naizko gogotan
 Dei-egin digu bertaratzeko
 Zoragarrizko jal ortan.

Beronek daukan esku txukuna
 Sutsu dabil adelutan,
 Ospez aundiak izanen dira
 Jaikizunak oralkotan.

Ortxe sortuak zeraten baita
 Zaudeztenok lur lein ortan:
 Oldez ar zazie agur seintiar au:
 Irionik itz goritan.

Egin zitzaizuen gorasarrea
 Baita zuena egun ontan;
 Aurride-mezuz izan ditela
 Erri bioen onetan.

9.- NAIA BETE

Maitatzalok gera	Bakan dugu biyotza
lasan bearrez oi;	Txedelain negurri;
Maitaitzakitan minak	Nala duenak betea
Jotzen galitu sarri.	Eskua gora begl.

Ona ni
 Daukadala osoki
 Amets batez sortua,
 Goxoa, maxtekl.

(37) *Obsequiosa*.

10.- NESKASO EZTIA³⁸

Zer ote zun neskatx ark ain llluragarrik?
Barrua ez beltut izan ain jo ta atzemanik
Ez ta buruan ere oln bizi leiarik.

Zer ote zun neskatx ark ain llluragarrik?
Barrua ez beltut izan ain jo ta atzemanik
Ez ta buruan ere oln bizi leiarik.

Gozoa baltu baki Jainkoak salatzen,
Bere gizkarbieten³⁹ denean jolasten:
Nik ikusi neskasoa orrelakoa zen.

Bilooa zuen beltza, ikatz antzo beltza,
Beglak beltz baitare, su zuten bortitza.
Goxoa, oil laxtana, guria, larmintza⁴⁰.
Soinaldetan zeuzkala askar zoragarrik,
Asko soka zitzaizkon agoa zabalik;
Asmatzen galtz zirudin gogozkoagorik.

Ez zuen neskatx arek ederrena solina,
Txit baliosago beltzen gogo-baldan zuna:
Neskaso onolmen⁴¹ auta, eleen omena.

11.- MAITASUN GULA⁴²

Bi soso-k top ein dute uste ez zutelarik;
Ikus ta itsumustuan, ara laktoturik.
Auxen ez da maitasun naiz den ltxurarik.

Gerore malteminduaz, elkar suztatirik,
Begiz joka ari dira, elkartzean maizik.
Ez bada funts gelago, au ez da malterik.

---

(38) Argitaragabekoa. Ez du idatz datarik.

(39) *Birgina*.

(40) *Larru-mintza, cutis*.

(41) *Virtud*.

(42) Agerrek *Maitakeriak* izenburua ere bazekarren argitaragabeko olerki honetarako. Ez du idatz datarik.

Solas bena nun ez den, atxiki, jarraikik,
Itza dela baraxe, ez tetel t'urdurik,
Ele nai Irauna, alduru, gozorik,

Ez da, ez, maltasuna bear-legezkorik,
Nalz Iduri *apatxekoz* aunditan aundirik.
Egizko maitariak dira zirtolarik.

Solas bai ta egitez dira lardukarik;
Maltalege ta sua ez nai inolarik;
Sua gartzen asla, berez da aki-bearrik,
Sugeldoz du Irauten luze ta maltsorik.

12.- JAZORIKOAN OXKA: STAFFORD CRIPPS'EN UTSUNEA⁴³

Iru karrera dituen gizonak
Kasko ta koska bear du izan,
Buru argiya, txede kozkorra,
Ekin da ekin beroan.

Ola Gripps dela jendek diyote
Inglaterrako lurbiran;
Berbera leike gauza, arrigarriz,
Beste edonungo lurrian.

Ta orren arloa baldin eutsiya,
Bizitz lantzuak ezturik,
Edonork luke miresgarrizat
Neke-pisura ez kurturik.

Burutik argi ain den gizonak
Egin al leza marrorik?
Barkatu, jaunak, ginarri ontan
Nik, lotsa gabe, jo nairik.

---

(43) *Stafford Cripps* jauna, iru karrera larri ta areago duena, vegetariano zintzoa da. Aspaldiko paper batetik. Min batek jota berriki, Suizara bildu-bearra izana da. Oraiko paper batek. Ona, au irakurririk, *Gaztelupeko sudur gorri baten eresia* (A.O.). Argitaragabeko olerkia; ez du datarik. Gurpegi ezizena-rekin sinaturik dago.

Esan didate Cripps jaun argiak
Perdelariya⁴⁴, bai, dela:
Premio gizona bazait jalgiya
Ez nindun joko, ez aina.

Ago aundiya gelditu nintzan
Bai ta zabalik begiya,
Nola demontre tentun orrekin
Buruak dezaken sorala?

Itsa dagola, min batek jota,
Sinisten degu, alafede,
Gureak ere egingo zuen,
Balemagute soil *perde*.

Barazki utsak janez geroztik,
Esan bear, okel gabe,
odola txuri, gogoa llune,
giza guzleri bear zale.

Esaten dute Stafford Crippek
Lana duela txit larri,
Inglesen diruak, ketxu dagola
Ola zuzendu, ta premi.

Olako grinen arintzearren,
Barazkitara bil adi,
Su litxuak ematen dizun
Ain bearra dezun arglri.

Idi ta beyak eta mandoak
Golde-laneko ba tuzu,
Oloez bazka bai ez ba ere
Axolaz eta burutzu;

---

(44) Vegetariano (A.O.)

Alea dana aberiendako,
Okela zaizu alabertsu;
Gizez da berdin nola alimalez,
Arima kentzen badezu.

Bai ete jaten ostail-zaborrak
Lotzen badezu burua,
Duda gaberik balezten dizut:
Txolaz ez ago sanoa;

Txitxtez bai noski zuur ta malgu,
Tenpliaz ere falloa;
Auxen deritzak inoiz ta inun
Bizi izateko modua?

Oii *Ser Stafford*, itzal aundikin
Nai nitzalzuke mentura:
Suizara bearrez, etor bazinen
Donosti onen txokora,

Astebetean botako zenuen
Gaiztoeneko mindura;
Aurrerontzean dirukeriolok
Eman zenitza solnera.

Kaxola goxo ezpain-milika,
Ardo naparra, tartean,
Umorea beti, zeren da bear
Alsa egoteko betean?

Ordea onekin kezka ta minak
Joango zitzaizun pitean,
Baita kasketa *perdez* bazkatuz,
Ala⁴⁵ zaiteken lanean.

(45) *Segi* (A.O.).

13.- JAZORIKAN OXKA: EGUNGO BERRIAZ ZIRIKA⁴⁶

Mai batean muslari
 Gertatu ziren bi;
 Bati Stalin, Roosevelt
 Zalon bertzeari.
 Enbido txuriz eta
 Gezurrak ugari,
 Stalin ari zalo
 Roosevelt'i zirri⁴⁷.

Mustatxo den maltzurraz,
 Etsiyan zen baita
 Tranpez ere zukela
 Partida batuta.
 Gorritan bota zizkion
 Gorriyenak eta,
 Errusoak zernaitan
 Nai zuen epata.

Asi da ba enbidoka
 Enbido benetan;
 Stalin'en mustatxok
 Jarri daldaretan.
 Hiroshiman ez laztua
 Biyotz ta billoetan,
 Askoz ere gutiago
 Buruz-burukoetan.

Galzo puskat etsirik
 Amerikanoa,
 Errusak aise zuen
 Partida jaso.
 Ez zen, bañan, oin pello
 Roosevelt iaioa,
 Naiz eta zer, batzuetan,
 Dirudin maltsoa.

Mantxungak⁴⁸ zion nonbait
 Iraungo rusoi,
 Ez bazen Roosevelt jauna
 Ludiyen iraungi.
 Ondoko bear zuena
 Asi zen azkarki;
 Ez beltzion ezertxok
 Bildurrik Truman'i.

Jokoa nai badezu,
 Joka legez lege,
 Tranpa ta maña galztoak
 Utzi bear alde.
 Tantok eta amarrekoak
 Bear tut nik ere...
 Batzak eta partidua,
 Izatekotz bide...

(46) *Gauzak larregi garrasturik, Stalinek estik eta ezti nai luke orai (Edonungo paperak) (A.O.).* Argitaragabeko olerkia; datarik ez du. Gurpegi ezizenarekin sinaturik dago. Olerki honen gutxienez aldaera bi utzi zituen Agerrek, eta beronetan ere hamaika ohar, emendio eta zuzenketa.

(47) Hurrengo aldaera batean Krutxev eta Kennedy dira Agerrek musean ezarririkoak.

(48) *Jauja, ganga.*

*Ez zakit ba etorri
Inbido-gezurraz;
Ordagoka nizaizu
Ni ere gutjenez...
Gomazu⁴⁹ ni ez nauzula
Irabazi errez;
Dantzatuko nizaizu
Joko dezun alrez...*

*Stalin azeria
Axuri bide au da
Truman eta yankesak
Bear zaio ema.
Ozkatua duena
Ez bazen utziye
Ez zen izango gaurko
Maxteki ai, oi, ene.*

14.-MARTIN ARRIZUBIETARI⁵⁰

*Arrizubieta'r Martin jaunari:
Barka zadazu beranta,
Eman zenidan itsumustua
Ixil uztiarren ez beita.
Alpa dezagun zenbat gertarik
Datozkigun bat eginda:
Euzko olerkari, parroko alere,
Cordoban oin goin dagona.*

*Gogoz ta pozik baiki nintzalzun
Erantzun bearrez irtengo:
Egun aletan nengozun lantzu
Ezin esan nola gero.
Astirik nuen guti bai guti,
Nume-ik, oil, are gutio:
Zuk badakizu, ok ez lagunki,
Besterakok zer balio.*

*Beste aldetikan nai nizun ere
Agur oso bat nik egin:
Zuk neri bertsoz t'orren poliki
Ziri ta zirtoz eragin,
Orra nik, aldiz, ote delari,
Soinak uzkur, gibel egin?
Ez baldin bere, naiko ez nuen
Erturi au gerta dadin.*

(49) *Adi, kontuz.*

(50) *Mandada al interesado en febrero de 1960 (A.O). Argitaragabeko olerkia.*

13. Azken bearrik lanak amaitu,
Emen nuzu natorrela,
Len esateko zure mezua
Txit atsegindu zaldala.
Urte guzkitz opa dizut, ba,
Osasuna dezazula,
Balta bakea, Jinkoarena,
Egizkoa berau dela.

Ez dakit nola bizi zeran or,
Ere daukazu xokoa,
Non Euskalerra arnas dezazu,
Poxi bat beintzat, beroa.
Orrela baldin, etxekeori
Eda bekie gozoa
Zorion-agur au t'izan zazuela
Ongiez urtea naroa.

15.- BI BEDERATZI PUNTOKO TIRATZAILE BATI⁵¹

Tiro bat atera da inundik *bota* ta,
Ez goazen *erautzi-irailz-jaurti-keta*;
Eskandalu litzake Itz ok ibilita
Bota zakar auxen nun jabe ta jaun belta.
Predikuak dira ta,
Sermol-aire balta,
Bearrik ez belta
Inundiko *lata*.
Herria-k obe luke berriak baleuzka.

---

(51) *Se mandó a Herria en 3 de julio de 1957 (A.O.). Napar garai batek sinatuta. Esan Herria aldizkarian argitaratu zen 1957an berean, 363 zenbakian.*

Bata bada sermoia, bestea ez da guti,
 Prediku baten kontra beste bat ez jarri,
 Batean ez untsa, bestean ez ongi;
 Ola sendatuz geroz, gauza ala da ain gaizki.
 Nai badezu kausi
 Tira galtzaz sarri,
 Zaitte berrikari,
 Ez ba predikari:
 Berriak badituzu, arlekin etorri.

16.- URTEKO SASOIAK⁵²

Ludi-ekaitan lau ezar
 Bizmen nai baduk ekar:
 Lurra, Ur, Su ta ume
 Iruk ok sortua Aize.

Urtean moldabide
 Lau Sasoiaik dituzte:
 Udaberria eldu egin
 Ta delak diye tilin.

Beroa da kantitzer
 Uda alderatzen den ber,
 Aizeak Su dakarra,
 Batzuetan suarra.

Askori zoramena
 Zaigu bai Udazkena;
 Gozoeneko lerinak⁵³,
 Kolorez zapartena.

Urritik Negurat
 Bello-bello⁵⁴ arteko bat,
 Noiz ere bizkor al gaizke
 San Martin eguzkirat.

Len-leen
 Ludia abiatzen omen zen,
 Lau Ekai ok bertan-bertan
 Eman ziren inartzen.

Bizitza
 Sortzen da zarta-zarta,
 Aizea delarik bide
 Naro ta ausar datorra.

Una ba
 Nola diardu Udaroa:
 Malz-malzetan dugu nausi
 Sargorikin Egoa.

Basoa
 Gorrailez zurbildua,
 Berde klorosis naasmen,
 Ostailetan, kizkorra.

Negua,
 Musu latz, ta uzua:
 Laur Ekai on maneran
 Zirt ta zart duk eskua.

(52) Agitara zeln datarik gabeko olerkia.

(53) *Fruitu helduak, sasoiakoak.*

(54) *Bero leuna.*

17.- ESKOLAKUNDE⁵⁵

Eder autoan parkiyak,
Parkian eder liliyak;
Eskolak aurtsu baldin baditu,
Gelago dauke erriyak.

Ikarez lorezainak
Artatzen tu zuainak;
Eskolan, aldiz, kokkortzen dira,
Aur guriyen adinak.

Paradisuan lorerik
Aukera zen nabarrik;
Eror ondoko aurtto ttipi bat
Ezin etsi berdinik.

Lortelez⁵⁶ arrotittu
Iruñak alpamen du;
Maisutasun badu nola lillzain
Ederrak tuke zitu.

18.- TXORIARRA PIPERGILE TA TXORIÑE BAKARREZ

Gaur lo bear Txoriñek
Alarguna-moldez;
Ala-galzto Txoriarrak
Egin du *piper beltz*.
Maizlik oi zun Txoriñek
Ebakkan ederrex;
Arrak olako batez
Egin diyo Igex.
Dardaraz degu urrixa
Oraindik egunez,
Ilunbeak zarritu
Zer ditake gauez?
Ilko da ba bildurrak
Alargun egotez:
Untza botako zalo
Sekuleko gosez.
Urriki izan zalote
Auzoak blotzez:
Izuak Janen zion
Ez balitz auzoetz.

---

(55) *El Pensamiento Navarro*-n agertua, 1950eko urriaren 5ean.

(56) *Jardín*.

Pipergile kurrukan
 Beste eme berriez;
 Batzari egin diyote
 Beteta goxoez.
 Gizartean omen da
 Zenbeit emakumez
 Legun joaten direla
 Pipergilen eskez.
 Alaz ere Txoriñe
 Ez zaloke otolitzez:
 Arrari bear zalo
 Etor azl berez.

19.- EUSKARA ZAIN DEZAGUN⁵⁷

Azaroren zazpian
 Euskal-irakaskintza, ots dutenaz dei eginek,
 Zabalduko da Iruñan.
 Laur egunez astean arrats oro izanen da:
 Astelen, asteartea, asteazken t'osteguna.
 Nortzuk ere nai duten
 Esan bezate leen
 Idatziz, izenarekin abizena nola den.

Dei begikoa guzientzat:
 Maiduruek⁵⁸ bekite: atariya una emen
 Zaballik edozeintzat.
 Principe de Vianak da onen aukera emana:
 Aldundiyak ar beza naparron esker ona.
 Gure aldetik dalogun
 Obekien erantzun
 Zintzo egitez ortakotz dagon dena gure eskun.

(57) *El Pensamiento Navarron-n* agertua 1955eko azaroaren 6an.

(58) *Aspirante* (A.O.).

Atseginak urteon

Euskerak zer aintza dun zenbelt toki pikutan,

Una ementxen xorta on:

Salamanca ta Salduban badiote goraintzi,

An dago Tovar jauna euskal galian ikasi.

Unek leia badager

Aise dakiyo iger

Adimotxa naizela baldin banekio aier.

Buenos Airesen balta

Euzkoen ele zarrak izaten du gorest.

Oargarrizko besta

Irakastel Nausiyan⁵⁹ ospez diote erazi⁶⁰

T'euskeraltze-kargua an dagerra legezi.

Senitarteko lege

Erakusten diote

Ameriketean ego ta Iparrak baitare.

Ikaskuntzetan argi

Bordele ta Toulousen Irakastel NausiyeK

Egin diote abegi.

Lafon bai eta Gavel oin agerturik kexo,

Onesan bai eta adelak⁶¹ euskerak ditu jaso.

Ez dagigu ba kontu

Maiz denaren gertatu

Munduan barna barrela zenbat den gorlpatu.

Atseginak atsegin,

Okituenatzat baiKI mil-militan degu

Bordelek zer dun egin.

Den ereko mallotan legeZ daukate Prantzen

Aztertu nor bere eleZ ikasIarrak al diten.

Èmaniko puntuez

Noskiyak gerta leikeZ

Orobaten alntoak gorago jo ta gañez.

---

(59) Unibertsitatea.

(60) Antolatu.

(61) Consideración, deferencia.

Inun ekuskaririk
 Ez da, ez gurgarriago, auxe dator bizi-bizi
 Nork ez dakin aldirik.
 Zenbatez den aitzina, aitzinagoa daite
 Lur-araldi⁶² au baño ta giroa baño.
 Au ta gelago esan du
 Gizon batek iztundu⁶³
 España ta munduko buru arglyetan buru⁶⁴.

20.- ERRI MINTZOAK⁶⁵

Mintzo batek zer duen Jaunaren aurrian,
 Ikus gertatu zena Mendekoste jalan:
 Orok entzun zutela argi ta garbiki
 Zeinek zuen elean, zer nai ere erki.

Goteuna ager zelkean Inun ez zen mintzoz,
 Erakus zitekean Arek asma-antzoz,
 Aukera zezakean eletariko bat
 Ta bildu adimen oro Arek autaturat.

Gogo Deuna izaki, nola den Aundia,
 Erakus zitekean elerik gabia,
 Ez beitu solas bearrik baizikan gogora,
 Ez soinalde batera ez ta belarrira.

"Egun aundi ta ospatsuon" belarriek ere
 Atzeman bear zituzten soñuak baitare;
 Itzak zirela bide, agertu zen Hatsa;
 Itzok nai zuen ziten norberaren mintza.

Inoiz bezin apainik gauzak ziren egin;
 Goteuna zela egile, oro lurrera etzin;
 Ele oroz bazagon mintzatu bearra,
 Auxe zen, oberenaz, itamu bakarra.

---

(62) *Periodo geológico* (A.O.).

(63) *Letrado* (A.O.).

(64) Ramón Menéndez Pidal jauna (A.O.).

(65) 1955eko argitaragabeko olerkia.

Ainbat dira doalak Goteunarenganik;
Bata: bakun-izamen, ez dena gutienik;
Orra gu baginake doal onen kide,
Antzartuko genioke buru eta olde.

Arek nai baldin badu, erakusgundean,
Erriak ager ditin, mintzo ta izatean;
Aleri zaienean zein elez mintzatu,
Orren aitzitik-aitzi, zergatik gogortu?

Zergatik guk nai dugu, buruzagik, leen
Erritarren eleak zokora ditezen?
Nola, ba, artu elkar, Goteunak egina
Ta buru oken eza, ez baden iguina?

Ar zazute liturgia egun aundi onen,
Ea zer dakarkigun bikalnik ta urten;
Linguis loquuntur omnium, auxe zen oiua,
Biotzetik jalla, militan usua.

Zenbat aldiz ez derra gaurko ofizioak?
Amar aldiz ez alpa aste guzikoak?
Omnium Itz jori orri oart bagintzalo,
Bai ekaitan nasala erauzi litzalo.

Orra, Goteun zoliak argi nai izan tu
Alta, Seme ta Berak dituenak sortu.
Izenaz ots egirik erritar orori,
Ola beita mintzoan begiko del orri.

Gogo deunak bete ta, asi ziren elez
Berolen mintzaletan, izkuntz berezlez,
Nolaz ere Goteunak izpide zemalen,
Jaunaren gorasarreak abesten zituzten.

Katolikotasuna ontan ere datza;
Oñarri onen gañean jarri zen Eliza;
Eliztarririk balitza, txede oni alerra,
Goteunak egnari ager dio erra.

Inun diren ergelak, apezak otean,
Elizatik euskera baztertu nalean,
Jakin zatela zintzo orri dela obena
Goteuna iraindu gabe ezin ditekena.

Baldin badaude ezpala ontan nola joka,
Mendekostez azkartu sinismen koloka;
Merezi ditzatela Goteunaren doalak,
Bata, ta goieneko, mintzatu mintzaiak.

21.- SANPERMIN JATORREZ OROI⁶⁶

Digu txirrinta noski len-jaiak zer ziren,
Noiz eta oiturak ziren zintzo ta jatorren.
Farra zuten bizkorki aintzineko plazan
An agertzen zirenek artsaldeko dantzan.

Zezenketan zer gerta ez ziren ok larri,
Ez ziren, ezta ere, arien aldekarri.
Aski zuten segurki elkarrekin leia,
Gogoz aditzekotan mutil neskok dela.

Lauetan zun asiera dantza pozkor onek,
Aurretik esan gabe biltzen ziren ariek;
Bein bañoago ere plazarat joallek
Antxen gelditzen ziren iragan ta aunitzek.

Galeak irrikitzen, biyar an ziren zai,
Dultzainak as-ordukotz, txintxo bai ta garal.
Oin atsegin agertzen dantzariak oro,
Ordea ematen zuten ixil ta zintzoro.

Larrain-dantzak an zuen, an zuen *ephaitza*
Pikoketan triskari, uraxe bai dantza!
Neskatx eta mutilen mugl zalolena
Funtsik gabe t'ergelki arras galdu dena.

Gazte zardai aeri galdetuko bazen
Sanperminetan denik zer nai zuten gelen,
Orok erranen zuten: artsaldeko dantza.
Ain zen kide ederreko egiten zen batza.

---

(66) *Txistulari* aldizkarian agertua, 26 zenbakia, 1961eko apiril-malataz-ekaina.

Orain diren dantzalrak ezin dirade erkat,
Egunez egiteko ez da gelditzen bat;
Nai bada gaur xostatu, gabez egin bear,
Gaur dabilzan txoriak oro dira gautiar⁶⁷.

22.- SANPERMINETAZ AUTU⁶⁸

Muskilaro ditugu lehengo moduak,
Berriz asten direla bertsotan mezuak,
Ogel mende baditun gutun batek ola
Orain gitu txunditan baillitza beñola.

Ordun t'ondokoetan Irakasle galnek
Asmatu zizkiguten bertso-gisa autek;
Adibidez Horatiusek auxen egin zuen,
Barkat auterestia unarañoa den.

Latiumko gizurena alputan jarririk,
Ez banaizen ere ni alpatzeko alnarik,
Atalka-autua bai da, gizanausien ustez,
Omen ta goraintzitan hura bezainbatez.

Ez gero ba areago alperrik eleka,
Emen jatorriz degu zezenen atalka⁶⁹;
Yendlok jostatzekotz odollik ez da bear
Naiz eta den olgeta inarroskin azkar.

Zaloimen eta azkua⁷⁰, una blok batio,
Kirol-abiak olderik baita kemen daukio,
Jokuaren zailduak darakusgu gogor:
Beraz deritzalote bertotiarrek kozkor.

---

(67) Olerki honen aldaera luzexkagoa 1957ko sanferminetan agertu zen, *Pamplona* aldizkari komertzialean.

(68) Argitaragabeko olerkia. Ez du idatz datarik.

(69) *Entzlierroa*.

(70) *Sutleza y fuerza* (A.O.)

Obe negurtzerako denaren indarra
Uste zagun erroa duela naparra:
Lurrak eda guzian bidez-bide eginik,
Erri bat ere ez dago ortarako denik.

Agoa bai dut untan noski zabalegi,
Damu nintzake beraz unen uts banegi.
Beste erriek balute zain unen aukera,
Gordeko llosteke eder ospakera.

Iruña, dakusgunaz, aunditzenago da,
Lekua du berbera, atalkarakoa,
Nola zuen aspaldi, erdia zelarik:
Erdiaren erdia, esan bear, segurik.

Norbalteri dagoka sendaketa au sarri,
-Erabarri dadien ez bedi inor arri-;
Buru ernerik bai da ausar bai errian,
Lot bitez oek ere gogotik arian.

Obetuko balitza atalka moldean,
Erauntsi gaitza luke mundu zabalean;
Atalkarik ez da-ta lurbiran ez inun,
Aukera luke Iruñak beste batek ez dun.

Noiz eta adimen ondok jardunik zuteken,
Asmo batez ondurik, gauza burutua zen:
Ibil t'iker-yorana⁷¹, -aisa da mugitzen-
Alat ez besterikan izango genuen.

Amets zoritua dauka uni buruz batek,
Atalka zer litzaken, baldin ba mutlek,
Karrika tapat-ordez zakarrain zakarrez,
Multzo zenbeit eginen bikain-laistergilez.

Inun izan ez dena saia liteke emen,
Mutilak ta zezenak, sutsu erasoen;
Aek, txairo, soin uska, txulletan ebatsiz;
Zezenek, ats andika, adarketan usiz.

---

(71) *Afán turístico* (A.O.)

Gaurko gisan atalka zinez ez da eder,
Espantagarri baike, ezin delkena iger.
Zoragarri izan leike, gerkarren⁷² molderat,
Narrazteko yendiak, su ta gar, unerat.

Gizaldiek geroago, gopor-egintzetan,
Irarriko lituzte ereduak gerrietan;
Irunxeme xaloa, oin gorat ekarri,
Noliz eta nun ditake bikoitz gizalarri.

Asmok millikatzean, txol motzek zer duten?
"Irunxeme bezate atalka nola den,
Utzi ditzagun gauzok onela segitzen,
Orain dagon manera delakotz oberen".

Apatxeko gelegiz ari naizea ni?
Ez emateko, dute, ainbat omen uni.
Atalka beti ere, funtsez bai da larri,
Ezeslek nalrik ere ari doalak urri.

23.- SANFERMIN KARIZ HOLGORIOK IRUÑAN⁷³

Jaiak asian asi

Feriez aroa badugu,	Gizaki larriek aurrak
Jai on askorentzat,	Ezin geldik eragoz,
Inoiz ez beita gozartzen	Argoriorat norke artuko,
Sanferminetan ainbat.	Kitz-kin dira tentumotz.
Irunxeme txantxalanok	Inor badago ezin dula
Dute igartzen <i>bulko</i> bat	Zer egin mutirikoz,
T'ezin atxiki galeak	Zarta dioke golkoak,
Yauz-bearrez plazarat.	Sutunpa aterazkeroz.

(72) Greziarrak.

(73) Argitaragabeko olerkia, datarik gabe.

Totozko sutunpak

Mezetak asi t'ozteak
 Alai doatzi farrera;
 Suziriak farrastaka
 Golan zapartzen dira.
 Bera baitan du sutunpak,
 Bera baitan aukera;
 Barnean diren totoak
 Umiek duten tira.

Erriko dantzariak

Ospe dute dantzariok
 Dantzara direnetan,
 Goraintzi diezte bero
 Erritarrek eletan.
 Agertu ta bereala
 Dantzariok kaletan,
 So-egileak ari dira
 Sekuleko gozotan.

Pintxo daude nagusiak,
 Erriko nagusiak;
 karrikara azaltzekoan,
 Oro nai gera finak.
 Sanfermin aintza ematera,
 Goazen beintzat txintxoak,
 Ugarl beltira maizlik
 Goaten ez zalzkionak.

Farra naiago

Nerablek gelenetan
 Atseginez, to nokin,
 Ba ordean neskak dire
 Zertaz ageri muzin.
 Mutilok oxek ozkorrak
 Naiz delarik Sanfermin:
 Mezuz dirautsle neskeri,
 "Barkat, ezin gera xin".

*Neska-poxpolinak
 Mutiko bat fakindun
 Zendoein andana*

Uso sailaren eraz neskatxak ona Jun:
Musuz ziren legunak, soinak ere xukun.
Soma dira zendoiak, iskanbila aleki;
Orainko gallent-itza ekeri dagoki.

Mutiko bat, zarralde, zotinka -gaxoa-
Amatxok, sermol larriz, eskutik daroa.
Gorri majo dakarren fajin garratx orrez
Ez dagoka ager dadin kurrinka-nregarrez.

Killikik

Zaldiki-maldikik

Oxek gaztiekin niki-naka

Iruñak iraungi kale-dantzak

Zamaltzainen oroiz, agur.

Euzko mendetan barna -ak ziren mendeak-
Ez, ez zuten onela ari killikiak.
Ordun txistulariek, eraginez, alrots
Zeroazkiten morroinak lerro lerro ta adots.

Zaldiko-maldikoena zen zorionaldi
Karrikan zirelarik dantza ta dantzaldi.
Mutikoer zarta-zarta ez zen, ez, mazkuri,
Bai, irakas modua dantzaz auzoari.

Jatorrik noiz ta dantzak zebiltzan kalean,
Zaldikoak baitare zirauen sasolan.
Dantzak alenaturik kaletik at leko,
Ilgaltzak meatxatruk, zaldikoa dago.

Ez bazen ere ain gora yenden estimuan,
Alaz ere zerraien aintza ta mimuan.
Egun batez litzake xotilki Zamaltzain...
Garaylik, egun ortan, nor bera bezin ain?

Zaldiko urritu da Xaldikora

Ekintza da kaxkartu uste baño gelo,
Mutikoak, karrikan, bazter ari zalzkio.
Gaurgeroz, xaldikoa ezin da Zamaltzain,
Agian da gelenaz Miel-Otxinen zain.

24.- MUTHIKO ALAIK ABIAN⁷⁴

Su ta gar zeregina
Asi duzute,
Ikurrina, zabalik,
Eldu zerate,
Al, al, al mutilak
Eldu zerate.

Asiyan Irauteko
Zinez jo bear;
Gauzei ustel eltzeko
Obe da ez jar.

Ikurrin bat, euskeraz
Ikurra duna;
Maizenik ez da agertzen
Onen eguna,
Al, al, al mutilak,
Onen eguna.

Berton diyo Muthikok
Poza dakarla.
Zer nai den ere alayik
Betor bereala,
Al, al al mutilak,
Betor bereala.

Farraren pixkorgarri,
Dantza ta kanta,
Gaurko jakiya baño
Merkiago da-ta,
Al, al, al mutilak,
Merkiago da-ta.

Sei Merindade zeuzkan
Aintzin Nabarrak:
Ola diyo Ikurrinan
Muthiko Alaiak,
Al, al, al puthikoik,
Muthiko Alaiak.

Umore, ziri, pertsok
Euskerak, ialo;
Goxatu nai baduzie,
Ikas agudo,
Al, al, al mutilak,
Ikas agudo.

Txori arrapatzalet⁷⁵
Danxari trebe,
Inun den iardukiena
Pirueta zale,
Al, al, al mutilak,
Pirueta zale.

Orra, Muthiko Alaiak
Duzien aukera:
Gastek eramateko
Gogoz dantzara,
Al, al, al mutilak,
Gogoz dantzara.

Gixalariyak, noizbalt,
Dantzari muzin;
Orain ordean askok
Begiyak arin,
Al, al, al mutilak,
Begiyak arin.

(74) *El Pensamiento Navarro*-n agertua 1950eko Irailaren 19an.

(75) *Irunsheme* (A.O.)

Oraiko bizl latza
 Pasagarri da,
 Zangoek zil badute
 Pikoak alzera;
 Ai, ai, ai mutilak,
 Pikoak alzera.

Garaiz etorri zate,
 Muthiko Alalak;
 Nalko txitxa ez izaki,
 Goxo milikak,
 Izan dedila behintzat
 Dantza ta kantak,
 Ai, ai, ai mutilak,
 Dantza ta kantak.